

BUCAK MAHKEMELERİ VEYA GEZİCİ MAHKEMELER

Yazan :

Dr. A. Pulat GÖZÜBÜYÜK

Meclis bütçe komisyonunda Adalet Bakanlığı bütçesi görüşülürken bucaklarda kurulan mahkemelerin verimli olmaması sebepleri üzerinde durulmuş ve bir milletvekili konuşmasında bucaklarda tam teşkilât olmadan kurulan mahkemenin vatandaşı mutazarrır ettiğini ve hiç bir faydası da olmadığını belirtmiştir (1). Adalet Bakanı Sayın Budakoğlu, bir gün sonra verdiği cevapta bakanlıkca bu mesele üzerinde durulduğunu açıklamıştır. (2). Böylece günün konusu haline gelen bu meseleyi kısaca ve fakat topluca incelemeyi faydalı buluyoruz.

I

1951 yılında Konya Milletvekili Himmət Ölçmen ve arkadaşlarının teşebbüsü ile Adalet Bakanlığı adaletin halka ulaştırılması imkân ve şeklinin araştırılması üzerinde durmuş ve bu konunun incelenmesine bakanlık bizi memur etmiştir. Tarafımızdan yapılan araştırma ve incelemeler sonunda bakanlığa bir rapor sunulmuştur (3.) Bu raporda netice olarak nüfusunun dörtte üçünü köylünün teşkil ettiği memleketimizde, adaletin halka gezici mahkemeler vasıtasıyla ulaştırılabileceği belirtilmiştir. Bunun üzerine bakanlıkca bir (Gezici mahkemeler kanunu tasarısı) ile (kadro kanunu tasarısı) hazırlanmıştır. Kadro kanunu kabul edilerek bir miktar hâkim kadrosu alınmış ve fakat bazı saikler altında maksattan ayrılarak gezici mahkemelerden vazgeçilmiş ve bucaklarda sulh mahkemeleri kurulması yoluna gidilmiştir. Bu mahkemeler kurulduğu gündenberi bir türlü işlememiş, tayin olunan hâkimler sonsuz mahrumiyet sebebiyle vazifelerine devam imkânını bulamıyarak istifa ederek ayrılmışlardır. Raporumuzda da belirttiğimiz gibi memleketimizin ulaştırma, haberleşme şartları ve bucakların kuruluş durumu bakımlarından bu mahkemelerin işlemesine ve verimli olmasına imkân yoktur.

Bu hale göre yapılacak şey bucak mahkemelerini kaldırmak ve gezici mahkemeleri kurmaktır. Bu münasebetle gezici mahkemelere dair kısaca bilgi vermek, bu konuyu mukayeseli surette incelemek yerinde olur.

(1) Tekirdağ Milletvekili Zeki Erataman'ın konuşması, Ulus 30/12/1957

(2) Adalet Bakanının cevabı, Ulus, 31/12/1957

(3) Bakanlığa sunduğumuz (Gezici mahkemelere dair mukayeseli etüd) başlıklı 27/3/1952 tarih ve 9114 sayılı rapor.

II

Gezici mahkeme sisteminin vatani İngilteredir. İngilterede gezici mahkeme esas itibariyle tek hâkimlidir. Geniş eyaletlerde kendilerine ayrıca o yer sulh hâkimi yardımcı olarak verilmektedir. Bu mahkemeler dâvalara yerinde bakarlar ve hükme bağlarlar. Hâkim dâvaya bakmak üzere yerine gitmeden önce taraflara delillerini duruşmadan önce hazırlatır. Gezici mahkeme kararlarına karşı yalnız istinaf mahkemesine müracaat olunabilir. Yargıtay'a itiraz edilemez. Vazife bakımından bu mahkemeler hem hukuk hem ceza dâvalarına bakarlar.

Ancak hukukta gayrimenkul uyuşmazlıklarına ve cezada cinayet dâvalarına bakamazlar. Bu sistem İngilterede doğmuş ve bazı memleketlere yayılmıştır. Amerika ve Fransa gibi. Gezici mahkemelerin faydaları cümlesinden olarak, dâvaların az masrafla ve çabukca neticelendiğine işaret edilmektedir. Fransada ayrıca kurulmuş gezici mahkeme yoktur. Sulh hâkimine lüzum görülen yerlerde gezici hâkimlik yetkisi verilmektedir.

Memleketimizde, birinci dünya harbi arifesinde, 11 Nisan 1329 tarihli sulh hâkimleri kanunu ile gezici hâkimlik ihdas edilmiştir. Kanunun yürürlüğe girişinden bir yıl sonra başlayan harp dolayısıyla hâkim temininde karşılaşılan güçlük, ulaştırma, haberleşme vasıtalarındaki kifayetsizlik sebepleriyle bu teşkilât işliyememiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan beri adaletin halka ulaştırılması fikri üzerinde durulmuş isede cezri bir teşebbüse girişilmemiştir. Yalnız geçici mahiyette olmak üzere 16 Mart 1950 tarihli 5062 sayılı Tapulama kanunu ile 1 Mart 1950 tarihli 5572 sayılı ve çiftçiyi topraklandırma kanununun tatbiki ile ilgili hükümlerde gezici mahkemeler teşkil edilmiştir.

Memleketimizde nüfusun mühim bir kısmı köylerde toplanmıştır. Köylünün işini bırakarak dâvasını takip için kilometrelerce uzak bucak, ilçe veya il'e gitmesindeki güçlük aşikârdır. Hâkimin dâvayı yerinde görmesi, delilleri yerinde incelemesi, bilirkişiyi yerinde dinlemesi ve neticesine göre kararını vermesi vatandaşlara büyük kolaylık sağlar. Gezici mahkemelerin sayılan bu ameli ve usuli kolaylık ve faydalarında kimsenin şüphesi olmamak lâzım gelir. Ayrıca gezici mahkemelerin kurulmasıyla il veya ilçelerdeki mahkemelerin işleri çok nisbette azalacak ve bu suretle işleri azalan mahkemelerin hâkimlerinden bir kısmına gezici hâkimlik yetkisi verilebilecektir. Böylece bu mahkemelerin kurulması bütçe için büyük bir külfeti de mucip olmayacaktır. (4)

Kısaca memleketimiz yapısına, durumuna uygun gezici mahkemeler kurulmasının verimli ve faydalı olacağı inancındayız. Bu konunun Adalet Bakanlığınca önemle ele alınmasını temenni ve ümit ederiz.

(4) Gezici mahkemelere dair mukayeseli inceleme, başlıklı yazımız için bakınız :

Adalet Dergisi, 1952, sayı, 7, sh. 880.

A.P. Gözübüyük, Gezici mahkemeler, Cumhuriyet 4/1/1958.